

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Rotten trees, bad apples? Understanding the intergenerational transmission of extremism

Wieringen, L. van

Citation

Wieringen, L. van. (2025, November 27). *Rotten trees, bad apples?: Understanding the intergenerational transmission of extremism*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4283781>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4283781>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

NEDERLANDSE SAMENVATTING

De invloed die ouders hebben op de ontwikkeling van hun kinderen is in tal van academische studies vastgesteld. Zo weten we dat ouders (en ouderfiguren in het algemeen) van cruciaal belang zijn voor de waarden, ideeën en overtuigingen die kinderen zich eigen maken. Desondanks is er weinig bekend over de vraag of extremistische ideologieën op vergelijkbare wijze van de ene generatie op de andere worden doorgegeven, noch weten we hoe dergelijke overdrachtsprocessen er in de praktijk uitzien. Dit proefschrift heeft als doel inzicht te krijgen in de manier waarop rechts-extremistische en jihadistische ouders hun gewelddadige denkbeelden op hun kinderen overbrengen. Ik gebruik daartoe het concept van ‘intergenerationele overdracht’, wat verwijst naar het proces waarbij ouders specifieke gedragspatronen en overtuigingen aan hun kinderen meegeven. Aan de hand van een breed scala aan data, waaronder bestaande academische literatuur, interviews met professionals en (voormalige) extremisten, geaggregeerde inlichtingendata en gerechtelijke uitspraken, probeer ik de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Wat is de geschatte omvang van de intergenerationele overdracht van extremisme in Nederland? Hoeveel kinderen lopen het risico om opgevoed te worden met extremistische ideeën?
2. Hoe kunnen we de intergenerationele overdracht van extremistische ideologieën verklaren? Welke mechanismen spelen een rol in dit proces?
3. In hoeverre en op welke manier kunnen verschillende factoren en dynamieken (binnen en buiten het gezin) de extremistische overdrachtsprocessen stimuleren of remmen?
4. In hoeverre heeft de intergenerationele overdracht van extremisme langdurige gevolgen voor de betrokken families?

In het beantwoorden van deze vragen kies ik voor een multidisciplinaire aanpak, waarbij ik put uit verschillende vakgebieden zoals psychologie, sociologie en criminologie om een alomvattend begrip te krijgen van hoe extremistische ideologieën van de ene generatie op de andere kunnen worden overgedragen. Met deze benadering levert dit proefschrift een belangrijke bijdrage aan onze (momenteel nog beperkte) empirische kennis over de intergenerationele overdracht van extremistische overtuigingen.

De omvang van het fenomeen

Een unieke samenwerking met de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) maakte inzage mogelijk in een nationale dataset van individuen die door de AIVD als jihadisten zijn geïdentificeerd, wiens gegevens zijn gekoppeld aan de Basisregistratie Personen (BRP). Dit stelde mij in staat om de familieverbanden en gezinsstructuren binnen de Nederlandse jihadistische gemeenschap te analyseren. De bevindingen (met als peildatum 12 september 2022) wijzen erop

dat de intergenerationale overdracht van jihadisme daadwerkelijk kan plaatsvinden in Nederland. De bij de AIVD bekende jihadistische ouders hebben gezamenlijk 665 kinderen (waarvan 551 minderjarig), die allen mogelijkwerwijs opgroeien binnen een jihadistisch gezinsmilieu. Bovendien blijkt uit de data dat 4,4% van de kinderen met jihadistische ouders zelf bij de AIVD bekend staat als jihadist. Daarnaast zou het feit dat bijna de helft van de minderjarige kinderen in de studie opgroeit in een huishouden met twee jihadistische ouders de kans op ideologische overdracht kunnen vergroten.

Er zijn ook andere risicofactoren geïdentificeerd, waaronder de vermoedelijk beperkte blootstelling van kinderen aan gematigde invloeden. Slechts 8,7% van de jihadistische kinderen woont in een uitgebreid gezin (met andere gezinsleden dan de directe verwanten), en 33,1% groeit op in een eenoudergezin – waarbij 93 kinderen worden opgevoed door een verzorger die bij de AIVD als jihadist bekend staat. Dit gebrek aan ideologisch tegenwicht kan bijdragen aan de overdracht van extremistisch gedachtegoed. Daarnaast kunnen (collectief) trauma en slachtoffernarratieven bijdragen aan de risico's van overdracht. Meer dan 5% van de kinderen in de dataset is immers geboren in Syrië en heeft mogelijk oorlogstrauma's opgelopen, en 6,6% van de jihadistische ouders is omgekomen in conflictgebied. Beide factoren kunnen bijdragen aan de ideologische radicalisering van kinderen door intergenerationale loyaliteit, de romantisering van martelaarschap, en (verhalen over) collectief slachtofferschap.

Drie dimensies van intergenerationale overdracht

Voorafgaand aan de analyse van mijn kwalitatieve data, heb ik een systematische literatuurreview uitgevoerd om inzicht te krijgen in bestaande inzichten over de intergenerationale overdracht van extremisme. De resultaten van de systematische review ondersteunen de observatie dat extremistische ideologieën van generatie op generatie kunnen worden doorgegeven. Bovendien wijzen de bevindingen erop dat processen van intergenerationale overdracht nauwelijks in isolatie kunnen worden bestudeerd. In plaats daarvan vindt intergenerationale overdracht plaats binnen een complexe en gelaagde context van specifieke gezinsdynamieken, interacties, en risico- en beschermende factoren. Relevant is bovendien dat de literatuur suggereert dat ideologische socialisatiemechanismen, alledaagse opvoedpraktijken van extremistische ouders, en hun onderliggende assumpties ten aanzien van (extremistisch) ouderschap, cruciaal lijken voor het begrijpen van de precieze werking van deze mechanismen, en uiteindelijk de langetermijneffecten van deze processen kunnen bepalen.

Op basis van deze observaties heb ik een geïntegreerd raamwerk ontwikkeld dat helpt om de mechanismen die aan de intergenerationale overdracht van extremisme binnen gezinnen ten grondslag liggen, beter te begrijpen. Het raamwerk combineert klassieke overdrachtmechanismen (d.w.z. sociale leren en socialisatietheorie) met bredere ontwikkelingsbenaderingen zoals hechting

en opvoedstijltheorie, evenals symbolisch interactionistische theorieën die het belang van verhalen en narratieven in overdrachtsprocessen benadrukken. Samengevat draait het hierbij om drie overlappende dimensies: (1) socialisatiemechanismen, (2) opvoedpraktijken en (3) narratieven van ouderschap. Deze drie dimensies, die hieronder in detail zullen worden besproken, vormen de fundering van mijn empirische analyses, evenals de uiteindelijke structuur van dit proefschrift.

Socialisatiemechanismen

Wat betreft de eerste dimensie, de ideologische socialisatiemechanismen, laat de empirische data zien dat ouders direct en indirect proberen hun overtuigingen aan hun kinderen over te dragen. Ze kunnen bijvoorbeeld hun kinderen onderwijzen over de extremistische gezinsideologie, ideologische regels opleggen, en hun kinderen straffen of belonen voor hun respectieve (on) gehoorzaamheid. Daarnaast kunnen ouders ervoor kiezen hun kinderen te omringen met gelijkgestemde individuen, om zo sociale controle en secundaire socialisatie via leeftijdsgenoten te waarborgen. Indirecte (of kindafhankelijke) overdrachtsmechanismen spelen echter ook een rol. Indirecte mechanismen hebben betrekking op hoe kinderen vervolgens omgaan met de overtuigingen die hun ouders hen aanreiken, en de verschillende factoren die betrokken zijn bij hun acceptatie of afwijzing van de ideologie. De data wijzen hierbij op het belang van loyaliteit van kinderen aan hun ouders, de romantisering van de extremistische ideologie door kinderen, en multigenerationele overdrachtsprocessen. Tegelijkertijd suggereren de bevindingen dat de intergenerationele overdracht van extremisme niet altijd succesvol is. Dit komt enerzijds doordat naast de overdrachtsinspanningen van ouders, kinderen ook *ontvankelijk* moeten zijn voor de extremistische ideologie. De interviewdata laat zien dat deze ontvankelijkheid soms ontbreekt en dat sommige kinderen inderdaad weerbaar zijn tegen de extremistische overtuigingen van hun ouders. Anderzijds suggereert de data dat in zowel rechts-extremistische als jihadistische families niet alle extremistische ouders de wens hebben hun overtuigingen daadwerkelijk aan hun kinderen over te dragen. Om kinderen te beschermen tegen het geweld en de haat van hun ideologie, kiezen ze er soms zelfs voor om hun kinderen volledig weg te houden bij hun extremistische 'dubbellevens'. Desalniettemin sluit deze observatie de mogelijkheid van indirecte overdracht niet uit, aangezien kinderen zich desondanks ook zelf aangetrokken kunnen voelen tot de ideologie van hun ouders.

Opvoedpraktijken

Daarnaast laat dit proefschrift zien dat de hierboven beschreven socialisatiemechanismen moeten worden beschouwd tegen de achtergrond van alledaagse interacties tussen gezinsleden. Hoewel niet alle opvoedpraktijken in deze families ideologische overdracht tot doel hebben, kunnen deze bredere dynamieken toch de vatbaarheid van kinderen voor de ideeën van hun ouders medebepalen. Zo kunnen kinderen die opgroeien in disfunctionele of onveilige gezinssituaties,

onveilige hechtingsstijlen en/of misplaatste loyaliteit jegens hun ouders ontwikkelen, wat op de lange termijn de intergenerationale overdracht van extremistische ideeën kan bevorderen. Tegelijkertijd heeft deze studie ook aangetoond dat sommige extremistische ouders wel degelijk in staat zijn hun kinderen een veilige, warme en liefdevolle opvoeding te bieden. Zowel rechts-extremistische als jihadistische ouders kunnen toegewijde en betrokken ouders zijn. Dit geldt zowel voor vaders als moeders in beide milieus, in tegenstelling tot eerdere studies die suggereren dat vooral moeders in extremistische gezinnen een cruciale rol spelen in de opvoeding. Het effect hiervan op overdrachtsprocessen is niet duidelijk uit deze studie. Kinderen die opgroeien in een emotioneel gezonde omgeving ontwikkelen waarschijnlijk een veilige hechtingsstijl, een positiever zelfbeeld en meer zelfvertrouwen. Aan de andere kant kan een ideologie die op een niet-dwingende manier wordt overgedragen, wellicht makkelijker worden geaccepteerd, vanwege de vertrouwensband die tussen ouders en kinderen in gezonde familiesystemen bestaat. Deze mogelijke dynamieken verdienen meer aandacht in toekomstig onderzoek naar de overdracht van extremistische ideologieën.

Tot slot suggereert deze studie dat een deel van de (voormalig) jihadistische interviewrespondenten moeite heeft met hun ouderrol tijdens hun verblijf in detentie. Dit komt deels door de praktische beperkingen van detentie (zo hebben zij meestal weinig contact met hun kinderen) en deels door de emotionele afstand die sommigen ervaren. De resultaten suggereren dat gedetineerde (voormalig) extremistische ouders baat zouden hebben bij meer pedagogische en praktische ondersteuning bij het opvoeden van hun kinderen, zowel tijdens als na hun gevangenschap.

Ouderschapsnarratieven

De bevindingen suggereren verder dat de intergenerationale overdracht van extremisme nauw verbonden is met persoonlijke ideeën en aannames over ouderschap. Ouderschap is een cruciaal thema binnen extremistische ideologieën, wat vervolgens doorwerkt in het dagelijks gezinsleven van extremistische ouders. Daarnaast kunnen ouderschapsstijlen mogelijk ook indirect de vatbaarheid van kinderen voor extremistische boodschappen vergroten. De resultaten laten zien dat (voormalig) rechts-extremistische en jihadistische ouders uiteenlopende opvattingen hebben over wat 'goed' ouderschap inhoudt, met verschillende percepties van hun eigen invloed op en verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van hun kroost. Over het algemeen benadrukt de data het belang van 'discipline' en 'beschaving' als kernwaarden in (extremistisch) ouderschap, wat de suggestie wekt dat zowel rechts-extremistische als jihadistische ouders neigen naar een autoritaire opvoedstijl, waarin tucht en orde een belangrijke rol spelen.

Ook gender is een centraal thema in de narratieven over extremistisch ouderschap. In zowel jihadistische als rechts-extremistische kringen worden vrouwen op een voetstuk geplaatst

vanwege hun mogelijkheid kinderen te baren. Deze voortplantingscapaciteit vormt tegelijkertijd een inherent onderdeel van de extremistische ambities van moeders: het baren van een nieuwe generatie extremisten wordt zowel als een individuele als collectieve plicht gezien, zo blijkt uit het onderzoek. Voor mannen staat ouderschap minder centraal in hun gewelddadige ambities; zij vervullen voornamelijk hun rol als extremistische strijders binnen hun organisatie, en in mindere mate als hoofd van het gezin.

Extremistische narratieven over ouderschap worden in de praktijk echter niet altijd nageleefd, en dubbele standaarden zijn onder ouders niet ongebruikelijk – vooral in rechts-extremistische milieus. Ondanks dat de extremistische ideologie ouders instrueert om een nieuwe generatie ‘strijders’ voort te brengen, laat dit proefschrift zien dat ouders er soms voor kiezen om hun kinderen juist niet met deze overtuigingen op te voeden. De fysieke en emotionele stress die gepaard gaat met een leven als extremist, wensen zij hun kinderen vaak niet toe. Bovendien vormen ideologische conflicten tussen partners, waarbij vaders en moeders niet op één lijn zitten wat betreft hun extremistische overtuigingen, soms een belemmering in de intergenerationele overdracht van deze overtuigingen.

Ten slotte suggereert de data dat ouderschap zelf een eerste stap kan zijn richting een deradicalisatieproces voor ouders. Het krijgen van kinderen kan een levensveranderende ervaring zijn, waarbij ouders een nieuwe kant van hun identiteit ontdekken en leren verantwoordelijkheid te nemen voor iets groters dan zichzelf en hun ideologie. Ouderschap kan dus dienen als een ‘*turning point*’ voor extremisten.

Nasleep

Zowel kinderen die zijn opgegroeid in extremistische gezinnen als voormalige extremistische ouders ervaren diverse langdurige gevolgen van hun familiegeschiedenis. Negatieve reacties van de buitenwereld, waaronder stigmatisering en labeling, komen vaak voor in de data. Dergelijke vijandigheden kunnen de overdracht van extremistische ideologieën versterken door de isolatie van extremistische gezinnen te vergroten, waardoor potentiële tegengeluiden buiten de deur worden gehouden, en de (collectieve) slachtoffernarratieven waarmee extremistische ouders hun kinderen vaak grootbrengen, worden gevoed.

Toch volgen kinderen niet noodzakelijkerwijs altijd de extremistische voetsporen van hun ouders. Verschillende redenen kunnen ertoe leiden dat individuen de extremistische familie-ideologie verlaten. Uit mijn onderzoek blijkt dat tegenverhalen en ontmoetingen met “de Ander”, evenals nieuwe vormen van zingeving en identiteitsvorming – waaronder vormen van (oosterse) religie en zelfstudie – centraal staan in dit proces. Dit suggereert dat het doorbreken van de isolatie van het extremistische gezin cruciaal is voor het toelaten van alternatieve verhalen en wereldbeelden, en daarmee deradicalisering te bevorderen. Uit mijn onderzoek blijkt ook dat

sommigen de banden met extremistische familieleden volledig moeten verbreken om een nieuwe identiteit te ontwikkelen.

Desondanks blijven zelfs individuen die erin slagen de familie-ideologie te overwinnen vaak worstelen met trauma's en geestelijke gezondheidsproblemen. Ook ervaren zij vaak uitdagingen in hun latere ouderrol, uit angst dat hun familiegeschiedenis hen ongeschikt maakt om zelf een kind op te voeden. Tot slot toont dit proefschrift aan dat ook voormalig extremistische ouders vaak worden achtervolgd door hun verleden. Zij kijken meestal met schaamte en spijt terug op de opvoedbeslissingen die ze hebben genomen. Sommigen kiezen er bewust voor om een voorlichtingsmoment te houden, waarin ze hun verleden aan hun kinderen uitleggen. Dergelijke open en eerlijke gesprekken zijn waarschijnlijk cruciaal voor zowel ouder als kind om zich te verzoenen met hun extremistische familiegeschiedenis.

Conclusie

Deze studie vormt een belangrijke eerste stap in het begrijpen van de intergenerationele overdracht van extremistische ideeën – een onderzoeksveld dat nog altijd onderontwikkeld is. Het is duidelijk geworden dat kinderen uit extremistische gezinnen inderdaad het risico lopen om zelf als extremisten op te groeien. Toch blijft onduidelijk wat de daadwerkelijke omvang van dit fenomeen is. De kwantitatieve analyse van inlichtingengegevens suggereert dat er in Nederland enkele kinderen opgroeien met ten minste één ouder die jihadistische ideologieën aanhangt, wat verder (langdurig) onderzoek naar deze groep rechtvaardigt. Echter, op basis van deze studie alleen, kan ik geen conclusies trekken over het aantal kinderen dat een rechts-extremistische opvoeding ontvangt, noch over het aantal kinderen dat buiten Nederland risico loopt op intergenerationele overdracht.

Desondanks kan men, ondanks individuele verschillen in gezinssituaties en -relaties, algemene patronen onderscheiden in de manier waarop kinderen binnen extremistische omgevingen worden opgevoed. Dit proefschrift laat zien dat intergenerationele overdracht plaatsvindt binnen een bredere context van wederzijdse interacties tussen ouders, kinderen en de buitenwereld. Deze interacties zijn essentieel voor de manieren waarop extremistische overtuigingen van de ene generatie op de volgende worden overgedragen. Deze studie toont dan ook aan dat overdrachtsmechanismen het best kunnen worden begrepen vanuit drie overlappende dimensies: socialisatiemechanismen, dagelijkse opvoedpraktijken, en narratieven van extremistisch ouderschap.

Zoals waargenomen, kunnen extremistische ouders actief bijdragen aan processen van intergenerationele overdracht. Echter, bij het socialiseren van hun kinderen in extremistische ideologieën, worden zij doorgaans niet gedreven door kwaadaardige bedoelingen, maar eerder door het gepercipieerde 'gevaar' van de buitenwereld waartegen zij hun kinderen willen

beschermen. Bovendien kijken kinderen die in extremistische huishoudens zijn opgegroeid niet per se negatief terug op hun opvoeding, en veel van de interviewrespondenten in deze studie koesteren geen wrok jegens hun extremistische ouders. In sommige gevallen kan zelfs een gezonde en liefdevolle relatie tussen extremistische ouders en hun kinderen worden waargenomen. Deze inzichten zijn van cruciaal belang voor het vormgeven van interventie- en preventiestrategieën om extremistische overdracht binnen het gezin tegen te gaan. Bij de ontwikkeling van dergelijke programma's zou de nadruk moeten liggen op systeemgerichte benaderingen, met een focus op zowel ouders als kinderen en hun onderlinge dynamiek. In gevallen waar serieuze aanwijzingen voor ontwikkelingsrisico's bij kinderen ontbreken, moet voorzichtigheid worden betracht bij het implementeren van drastische maatregelen binnen extremistische gezinnen. Interventies door autoriteiten kunnen het wantrouwen van gezinsleden vergroten, wat kan leiden tot verdere sociale isolatie van het gezin, en die zodoende de intergenerationele overdracht van deze ideologieën kunnen stimuleren.

Het moet worden opgemerkt dat dit proefschrift voornamelijk illustreert hoe ideologische overdracht in een extremistisch gezin eruit *zou kunnen* zien. Naast enkele overeenkomsten zijn er ook veel verschillen tussen huishoudens waargenomen. Daarom zijn de resultaten van deze studie niet bedoeld om individuele gevallen te duiden – waarbij een maatwerkaanpak altijd de voorkeur heeft. Desalniettemin biedt dit proefschrift een eerste inzicht in de mechanismen en dynamieken waarmee de intergenerationele overdracht van extremisme kan plaatsvinden. De resultaten van het onderzoek benadrukken het belang van een interdisciplinaire benadering bij het bestuderen van de intergenerationele overdracht van extremisme. Zo is gebleken dat concepten en elementen uit verschillende disciplines waardevol kunnen blijken bij het begrijpen van deze mechanismen – waaronder pedagogiek en ontwikkelingspsychologie, criminologie, sociologie, victimologie en terrorismestudies. Dit interdisciplinaire karakter zou een centrale rol moeten spelen in toekomstig onderzoek naar processen van extremistische overdracht.

